

PRO STŘEDNÍ ŠKOLY

Nová

ČÍTANKA I. K LITERATUŘE V KOSTCE

STAROVĚK / STŘEDOVĚK / RENESANCE
HUMANISMUS / BAROKO / KLASICISMUS
NÁRODNÍ OBROZENÍ

Jana Chrástecká

FRAGMENT

Nová čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

FRAGMENT

Jana Chrástecká
Nová čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

OBSAH

NEJSTARŠÍ LITERATURA

Literatura oblasti Mezopotámie

 Epos o Gilgamešovi	7
--	---

Literatura syropalestinské oblasti

Bible	12
 Starý zákon	12
 Nový zákon	16

ANTIKA

Řecká literatura

Homér	19
 Ilias	19
 Odysseia	24
Ezop	29
 Bajky	29
Sofokles	29
 Král Oidipus	29
 Antigona	35

Římská literatura

Publius Ovidius Naso	38
 Umění milovat	38

LITERATURA STŘEDOVĚKU

 Píseň o Rolandovi	40
---	----

LITERATURA STŘEDOVĚKU NA NAŠEM ÚZEMÍ

 Proglas	43
 Kristiánova legenda	44
Kosmas	46
 Kronika česká (Chronica Bohemorum)	46
—	
 Hospodine, pomiluj ny	48
 Svatý Václave, vévodo české země	48
 Alexandreida	49
 Kronika tak řečeného Dalimila	50

📖	Mastičkář	51
📖	Podkoní a žák	52
Jan Hus		53
📖	Knížky o svatokupectví	53
📖	O církvi	54

RENESSANCE A HUMANISMUS V EVROPĚ

Renesance v Itálii

Dante Alighieri	55
📖 Božská komedie	55
Francesco Petrarca	58
📖 Sonety Lauře (Zpěvník)	58
Giovanni Boccaccio	58
📖 Dekameron	58

Renesance ve Francii

François Villon	64
📖 Závěť	64

Renesance ve Španělsku

Miguel de Cervantes y Saavedra	66
📖 Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha	66

Renesance v Anglii

William Shakespeare	68
📖 Romeo a Julie	68
📖 Hamlet	75
📖 Zkrocení zlé ženy	79
📖 Sonety	81

HUMANISMUS V ČECHÁCH

Václav Hájek z Libočan	83
📖 Kronika česká	83

BAROKO V ČESKÉ LITERATUŘE

Bedřich Bridel	84
📖 Co Bůh? Člověk?	84
Jan Amos Komenský	85
📖 Labyrint světa a ráj srdce	85
📖 Velká didaktika	87
📖 Kšaft umírající matky Jednoty bratrské	88

KLASICISMUS

Molière	89
📖 Lakomec	89

OSVÍCENSTVÍ

Osvícenství v Anglii

Daniel Defoe	92
📖 Život a zvláštní podivná dobrodružství Robinsona Crusoa, námořníka z Yorku	92
Jonathan Swift	94
📖 Gulliverovy cesty	94

Osvícenství ve Francii

Voltaire	96
📖 Candide neboli Optimismus	96

PREROMANTISMUS

Johann Wolfgang Goethe	99
📖 Faust	99
📖 Utrpení mladého Werthera	103
📖 Básně	105

NÁRODNÍ OBROZENÍ

1. etapa národního obrození

Josef Dobrovský	106
📖 O původu jména Čech, Čechové	106

2. etapa národního obrození

Josef Jungmann	106
📖 O jazyku českém	106
–	
📖 Rukopis královédvorský	108
📖 Rukopis zelenohorský	109
František Ladislav Čelakovský	110
📖 Ohlas písní ruských	110
📖 Ohlas písní českých	112

Použitá literatura	116
---------------------------------	------------

ÚVOD

Důležitou součástí literatury je četba ať už celých knih, nebo jen ukázek.

V **Nové čítance I. k Literatuře v kostce pro SŠ** jsou vybrány texty ze starší české a světové literatury, které jsou součástí katalogu požadavků k didaktickému testu státní maturitní zkoušky. Ukázky jsou doplněny o obsahy celých děl a návodné otázky, které se vyskytují u didaktického testu nebo v osnově ústní maturitní zkoušky z českého jazyka.

Čítanka je propojena s učebnicí **Nová literatura v kostce pro SŠ**. V ní naleznete na příslušné straně bližší informace k danému autorovi, jehož dílo je v této čítance uvedeno.

Poznámky:

str.
111

bližší informace o autorovi v knize Nová literatura v kostce pro SŠ

 literární dílo daného autora

NEJSTARŠÍ LITERATURY

Literatura oblasti Mezopotámie

Epos o Gilgamešovi

str.
13

Děj ▼

Gilgameš, tyranský panovník, je ze dvou třetin bůh a z jedné třetiny člověk, pro kterého musí jeho poddaní těžce pracovat na stavbě hradeb města. Obyvatelé proto žádají bohy o pomoc. Ti je vyslyší a sešlou na zem polodivokého člověka Enkidua s jediným úkolem – přemoci Gilgameše. Z protivníků se však stanou přátelé a společně vykonají mnoho hrdinských činů. V důsledku prokletí bohyně Ištar Enkidu umírá. Gilgameš se bojí smrti, a proto se vydává na cestu, aby našel nesmrtelnost. Bez úspěchu se vrací do města Uruk a zjišťuje, že hradby, které dal dříve vybudovat, jsou tím dílem, které mu zajistí onu nesmrtelnost.

Gilgameš vstal, snaží se význam snu uhodnout. I praví k matce své:

„Matko má, sen jsem měl této noci,

na nebi bylo mnoho hvězd rozseto.

Jedna jako moc Anova dopadla na má záda.

Snažil jsem se ji zvednout, však těžká byla pro mne.

Snažil jsem se ji odstrčit, nemohl jsem jí pohnout.

Urucká země stanula u ní,

celá země se k ní shromáždila,

lidé se k ní tlačí.

Muži se kolem ní kupí,

nohy jí líbají moji druzi.

Tu jako k ženě jsem k ní pocítil lásku.

K nohám tvým jsem ji položil.

Proč jen dopouštíš, aby se střetla se mnou?”

Gilgamešova matka, moudrá, všeho znalá, pánu svému odpovídá,
Ninsun moudrá, všeho znalá, Gilgamešovi odpovídá:

„Protivník tvůj, nebeská hvězda,
jež jako moc Anova dopadla na tvá záda,
již jsi chtěl zvednout, však byla pro tebe těžká,
již jsi chtěl odstrčit, však nemohls jí pohnout,
již jsi mi k nohám položil,
já, která jsem dopustila, aby se střetla s tebou,
k níž jako k ženě jsi pocítil lásku,
to značí silného druha, jenž přítele ochrání.
Nejmocnější je v zemi, má sílu,
jako moc Anova jsou pevné paže jeho.
K němuž jako k ženě jsi pocítil lásku,
je druh tvůj, jenž nikdy tě neopustí.
To je výklad snu tvého.“

Gilgameš po druhé k matce své praví:

„Matko má, druhý jsem viděl sen.
Sekera ležela v Uniku hrazeném. K ní se shromáždili.
Urucká země stanula u ní,
celá země se k ní shromáždila,
lidé se k ní tlačí.
Já jsem ji k nohám tvým položil
a k ní jako k ženě lásku jsem pocítil.
Pročs jen dopustila, aby se střetla se mnou?“

Gilgamešova matka, moudrá, všeho znalá, synu svému odpovídá,
bohyně Ninsun, moudrá, všeho znalá, synu svému odpovídá:

„Sekyra, kterou jsi viděl, je člověk.
To, že jako k ženě jsi k ní pocítil lásku,
to, že jsem dopustila, aby se s tebou střetla,
to značí silného druha, jenž přítele ochrání.
Nejmocnější je v zemi, má sílu,
jako moc Anova jsou pevné paže jeho.“

Gilgameš otevřel ústa a k matce své praví:
 „To nechť mi připadne v úděl, ať je jakkoliv těžký.
 Abych získal věrného druha,
 jsem odhodlán podstoupit všechno.“
 Tak poznal Gilgameš výklad svých snů.

* * *

Sotva se ukázal první třpyt jitra,
 Gilgameš na svého přítele zvolal:
 „Enkidu, příteli můj, tvá matka gazela,
 otec tvůj divoký osel zplodili tebe.
 Ti, jejichž ozdobou je ocas, vychovali tebe,
 i dobytek polní se všemi pastvinami.
 Ať cesty Enkiduovy v cedrovém lese
 tě oplakávají a neutiší se v noci ni ve dne.
 Ať oplakávají tě starší Uruku širého, hrazeného,
 jejichž palce žehnaly nám.
 Ať oplakávají tě úbočí vrchů i hory,
 které jsme spolu zlézali.
 Ať oplakávají tě nivy a naříkají jako matka tvá.
 Ať oplakávají tě cypřiše i cedry,
 které jsme v našem hněvu káceli.
 Ať oplakává tě medvěd, hyena, pardál, tygr, leopard,
 lev, divoký býk, srna i kozorožec a všechna zvíř polní.
 Ať oplakává tebe bystřina Ulai, po jejichž březích jsme se procházivali.
 Ať oplakává tebe svatý Eufrat,
 u něhož jsme čerpali do měchu vodu.
 Ať oplakávají tě muži Uruku širého, hrazeného,
 ... my zabili jsme býka města.
 Ať oplakává tě ten, jenž v městě Eridu tvé jméno vyzdvihl.
 Ať oplakává tě ten, jenž zrno vložil v ústa tvá.
 Ať oplakává tě ten, jenž položil pod tebe máslo.
 Ať oplakává tě ten, jenž vložil víno do tvých úst.
 Ať oplakává tě nevěstka, jež pomazala tě olejem jemným.
 Ať oplakávají tě... z domu příbuzenstva,
 kteří manželku, prstenec tvé rady...
 Ať bratří jak sestry oplakávají tebe...

* * *

Byl jsem ti, Enkidu, matkou tvou i tvým otcem.
Na jeho pastvinách chci jej oplakávat.
Slyšte mne, muži, slyšte mne!
Slyšte mne, starší Uruku, slyšte mne!
Já pro Enkidua, přítele svého, pláči.
Jak plačka naříkám hoře.
Sekeru z ruky mé, luk s mého ramene,
meč s mého opasku, štít, jenž byl přede mnou,
můj sváteční šat, roucho mé radosti
uloupil démon zlý, který mne napadl.
Ó, můj příteli, můj mladší bratře, jenžs honil po horách divoké osly a po stepi pardály,
ó, Enkidu, příteli můj, můj mladší bratře, jenžs honil po horách divoké osly a po stepi pardály,
my, kteří jsme dosáhli splnění tužeb svých a hory zlezli,
lapili býka města a zabili,
Chumbabu skolili, jenž sídlil v cedrovém lese, —
jaký to spánek je, jenž se tě zmocnil?
Zachmuřen jsi a už mne neslyšíš?
Proč jen on hlavu nepozvedá?
Dotýkám se srdce jeho, to však již nebije.
Jako nevěsta zahalil si můj přítel svou tvář,
avšak já jako orel kroužím nad ním,
jako lvice, jejíž mláďata do jámy spadla,
před ním a za ním sem a tam chodím.“
Rve si vlasy a rozsévá jak hřeblem.
Roucha svá nejlepší strhává a odhazuje jak odporná.

* * *

„Kam běžíš, Gilgameši?
Život, jež hledáš, nenalezneš!
Když bozi lidstvo stvořili,
lidstvu v úděl smrt dali,
život však v rukou svých si ponechali.
Naplně si žaludek, Gilgameši,
ve dne i v noci se raduj!
Denně pořádej slavnosti,
tancuj a vesel se ve dne i v noci!

Nechť čisté jsou tvé šaty,
 hlavu svou umyj, ve vodě se koupej!
 Starej se o dítě, jež tě za ruku chytá!
 Ať manželka se raduje na tvém klíně.
 Neb toto je údělem lidstva.“

„Ze strachu před smrtí utíkám na step,
 neb událost s přítelem těžce dolehla na mne.
 Ted' utíkám daleko na step.
 Jak jen mám mlčet? Jak jen mohu být tiše?
 Přítel můj, jehož jsem miloval, v hlínu se změnil.
 Enkidu, přítel můj, jehož jsem miloval, změnil se v hlínu.
 Mám snad i já jako on ulehnout
 a nevstat na věky věkův?“

„Což na věky dům stavíme?
 Což na věky pečetíme?
 Což na věky bratři o podíl se dělí?
 Což na věky hněv trvá v zemi?
 Což na věky řeka se zvedá a přináší záplavu?
 Kuklu svou opouští vážka,
 aby líce její zřely tvář slunce.

Od pradávna nic stálého není.
 Spící i mrtví – jak sobě se podobají!
 Což obojí obraz smrti nevytvářejí?“

Otázky ▼

- ☐ *Za jakých okolností se Gilgameš seznámil s Enkiduem?*
- ☐ *Co se dozvídáme o jejich dobrodružstvích?*
- ☐ *Co se stalo s Enkiduem?*
- ☐ *Co a proč hledá Gilgameš?*
- ☐ *Čím je epos dodnes aktuální?*
- ☐ *Najděte v textu anaforu, řečnické otázky, zvolání.*

Literatura syropalestinské oblasti

Bible

str.

16

Starý zákon

Touha po bohorovnosti

Člověk podlehne svůdci a chce být roven Bohu. Poznává však jen svou bídu.

Nejzchytralejší ze vsí polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?“ Žena hadovi odvětila: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: „Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.““

Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevrou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“ Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl. Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi.

Otázky ▾

- ☐ Určete název knihy Mojžíšovy, ze které je text převzat.
- ☐ Jak příběh dál pokračuje?
- ☐ Charakterizujte jazykové prostředky textu.

Genesis 7

¹Řekl Hospodin Noemu: „Vejdi ty a celý tvůj dům do archy, neboť vidím, že ty jsi v tomto pokolení jediný můj spravedlivý.“

²Ze všech zvířat čistých vezmeš s sebou po sedmi párech, samce se samicí, ale ze zvířat, která nejsou čistá, jen po páru, samce se samicí.

³Také z nebeského ptactva po sedmi párech, samce a samici, aby zůstalo naživu potomstvo na celé zemi,

⁴neboť již za sedm dní sešlu na zemi déšť, který potrvá čtyřicet dní a čtyřicet nocí. Smetu z povrchu země vše, co povstalo, co jsem učinil.“